

مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری

سال چهارم، شماره‌ی ۱۴، پاییز ۱۳۹۴

صفحات ۱۷۴-۱۵۴

تحلیل آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری پایدار

(مطالعه موردی: روستای نوره)

موسی اعظمی^۱

سارا جلیلیان^۲

ناهید هاشمی امین^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۹/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۰۷

چکیده:

گردشگری روستایی از راهبردهای مؤثر در توسعه‌ی روستا و پایداری معیشت مناطق روستایی است که از لحاظ پایداری ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی دارد. روستای نوره، واقع در شهرستان سنندج استان کردستان، با داشتن توان بالای اکولوژیکی از ظرفیت و موقعیت مناسبی در جذب گردشگر برخوردار است. این تحقیق با هدف تحلیل آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری این روستا به صورت پیمایشی انجام شده است. جامعه‌ی آماری ۳۳۰ نفر سرپرست خانوار در روستای مذکور را تشکیل داده که با استفاده از فرمول کوکران و به صورت تصادفی ۱۲۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای، ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی صوری آن به وسیله اساتید و متخصصین موضوعی تأیید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha = 0.85$) تعیین گردید. جهت انجام آزمون‌های آماری از نرم افزار SPSS¹⁸ استفاده شد. به منظور بررسی برازش مدل اندازه‌گیری مربوط به سازه‌ی آثار گردشگری، داده‌ها با نرم‌افزار LISREL^{8.8} و با روش تحلیل عاملی تأییدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج تحلیل عاملی آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری نشان داد که از میان این سه عامل، «عامل اجتماعی» با ضریب تأثیر ۰/۵۵ بیش‌ترین میزان واریانس (با تبیین حدود ۰/۳۰ درصد از کل واریانس) به خود اختصاص داده و سهم قابل توجهی از آثار گردشگری روستایی را تبیین نمود. همچنین شاخص‌های نیکویی برازش مطلق ($AGFI = 0.91$ و $GFI = 0.92$)، تطبیقی ($NNFI = 0.91$ ، $CFI = 0.90$) و مقتصد ($RMSEA = 0.075$ و $\chi^2/df = 1/118$) برازش عالی و مناسب مدل اندازه‌گیری آثار گردشگری روستای نوره با داده‌های مشاهده شده تأیید نمودند.

واژه‌های کلیدی: توسعه‌ی پایدار، گردشگری روستایی، آثار گردشگری، روستای نوره، شهرستان سنندج.

^۱ نویسنده مسئول: استادیار گروه توسعه روستایی، دانشگاه بوعلی سینا (Email: aazamialireza@yahoo.co.uk)

^۲ کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه بوعلی سینا

مقدمه

امروزه گردشگری به‌عنوان گذرگاه توسعه‌ی پایدار تلقی می‌شود که با ماهیتی چندبعدی، علاوه بر تأمین نیاز گردشگران، باعث تغییرات عمده‌ای در سیستم جامعه‌ی میزبان می‌شود. (دایریت^۱، ۲۰۰۹: ۶۷) این مقوله اینک به‌عنوان یک صنعت پویا به‌حساب آمده و نقش مهمی در بهبود معیشت پایدار از طریق تنوع منابع درآمدی و اشتغال داشته، بنابراین در کاهش فقر نیز مؤثر می‌باشد. یکی از انواع گردشگری با قدمتی بیش از یک قرن، گردشگری روستایی است. که با ارائه جذابیت و ایجاد تمایل در استفاده از فضا و ویژگی‌های محیط روستایی برای گردشگران و همچنین کارکردی جهت بهبود و ارتقاء شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی منطقه میزبان مورد توجه بسیاری واقع شده است.

گردشگری ارتباط مستقیم با توسعه‌ی پایدار روستایی دارد؛ زیرا متأثر از اجتماعات روستایی، اقتصاد روستا و طبیعت است که ارکان پایداری محسوب می‌شوند. بنابراین فعالیت‌های گردشگری باید از لحاظ زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پایدار باشد تا بتواند به‌عنوان یک برنامه یا راهبرد مثبت در توسعه تلقی گردد. در این چارچوب فعالیت‌های گردشگری باید در بلندمدت پایدار باشند و گردشگران باید در فعالیت‌ها و نفوذ در طبیعت، تنوع بیولوژیکی و آثار آن، همچنین استعدادهای درونی اضافه‌شده مربوط به هم باشند و توسعه‌ی قابل قبولی را فراهم کنند (سلیمانی هارونی، ۱۳۸۸). صنعت گردشگری با ماهیتی چندبعدی علاوه بر تأمین نیاز گردشگران، باعث تغییرات عمده‌ای در سیستم جامعه‌ی میزبان می‌گردد؛ در روستا ممکن است تأثیرات مختلفی بر محیط اجتماعی و فرهنگی داشته باشد. از جمله پیامدهای اجتماعی گردشگری روستایی می‌توان به کاهش قدرت نامتعادل اجتماعی، تشویق فعالیت‌های جمعی جوامع محلی، احیای فرهنگ محلی، افزایش حس غرور ملی و خودباوری، حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی اشاره نمود (قادری، ۱۳۸۳).

نکته‌ی حائز اهمیت دیگر، این‌که اقتصاد گردشگری به‌عنوان یک فعالیت پویا و چندوجهی، بر پایه‌ی ظرفیت و توان طبیعی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی سرزمین پایه‌گذاری می‌شود و به این طریق نه‌تنها مولد فرصت‌های مناسب اشتغال و درآمدزایی، رفاه و توسعه‌ی اقتصادی مردم بومی خواهد شد؛ بلکه ابزاری مناسب برای شناخت فرهنگ‌ها و نشر دهنده‌ی ارزش‌ها، باورها و دانسته‌های جوامع گوناگون است (درام و مور، ۱۳۸۷).

ارزیابی‌های انجام گرفته در زمینه‌ی آثار زیست‌محیطی فرایند گردشگری روستایی نشان‌دهنده‌ی آن است که در صورت وجود برنامه و تهیه و اجرای طرح‌های جامع گردشگری در استان‌ها، نه‌تنها امکان جذب گردشگر بیشتر فراهم می‌گردد؛ بلکه آثار توسعه‌ی گردشگری بر محیط‌زیست و فرهنگ جامعه نیز کاهش می‌یابد (صدرموسوی و دخیلی کهنموئی، ۱۳۸۶). از این‌رو دولت‌مردان در دهه‌های اخیر در تلاش بوده‌اند تا با مهیاسازی و ارزشمند نمودن جاذبه‌های گردشگری در مناطق دارای

¹ Dwyer

پتانسیل، فرصت بهره‌مندی از ابعاد مثبت این صنعت را فراهم سازند. به دنبال ارائه‌ی شیوه‌های مناسب زندگی در سطح روستاها از طریق حفظ و تقویت قابلیت‌های طبیعی و انسانی و همچنین کاهش محدودیت‌های آن‌ها است. بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه، گردشگری را روشی مطمئن و با چشم‌انداز روشن برای توسعه‌ی پایدار معرفی کرده‌اند. به نظر می‌رسد در کشور ما با توجه به پتانسیل‌های بسیار بالای گردشگری روستایی، سازوکار مدون در جهت توسعه‌ی گردشگری روستایی از سوی مراکز نهادهای مرتبط با روستا با جدیت دنبال نمی‌شود (حجازی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲).

شناخت وضعیت، توانمندی‌ها، موانع و عوامل مؤثر در توسعه‌ی مناطق مختلف با قابلیت گردشگری مناسب می‌تواند در پیشبرد اهداف و راهبردهای گردشگری در مناطق روستایی نقش برجسته‌ای داشته باشد. با درک اهمیت و ضرورت مسئله تحقیق؛ در این پژوهش به تحلیل آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری در روستای نوره واقع در شهرستان سنندج پرداخته شد. هدف اصلی این تحقیق تحلیل آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی گردشگری در این روستا می‌باشد. و فرضیه‌ی اصلی این تحقیق گردشگری روستایی دارای آثار اقتصادی، اجتماعی و محیطی در روستای نوره می‌باشد. با توجه به موقعیت جغرافیایی خاص و شرایط دره‌ای و کوهستانی، آب‌وهوای فرح‌بخش آن به‌ویژه وجود گنبد تاریخی، جاذبه‌های کوهنوردی در روستای نوره و نیز نزدیکی به شهر سنندج؛ شرایط ویژه‌ای را برای جذب گردشگران به وجود آورده است.

مبانی نظری تحقیق

امروزه اقتصاددانان به دلیل اهمیت گردشگری در توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی کشورها آن را صادرات نامرئی نام نهاده و به‌عنوان رکن اصلی توسعه‌ی پایدار یاد می‌کنند (رنجبران و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴). همگام با توسعه‌ی گردشگری به‌عنوان یک صنعت مهم که نقش مهمی در بهبود معیشت و درآمد مردم داشته، افزایش توجه به موضوع گردشگری روستایی، نیز از دهه ۱۹۵۰ تاکنون رشد قابل توجهی پیدا کرده است (قادری، ۱۳۸۳). مطالعات اولیه گردشگری و به‌ویژه گردشگری روستایی اغلب بر مجموعه‌ی تحولات هم پیوند علمی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناورانه عصر مدرن تأکید می‌کنند که به تدریج شرایط لازم برای رشد انبوه گردشگری در قرن بیستم پدید آورد (ویلیامز^۱ و هال^۲، ۲۰۰۹). در واقع گردشگری روستایی یکی از انواع مختلف گردشگری مطرح است و شامل فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های روستایی و پیرامون آن‌ها می‌شود؛ که دربردارنده‌ی ارزش‌ها و آثار متفاوتی برای محیط‌زیست روستا اعم از طبیعی و انسانی است (سوتریادس^۳، ۲۰۰۲). برنامه‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه

¹ William

² Hall

³ Soteriades

به‌عنوان یک عامل تسریع‌کننده مؤثر برای توسعه‌ی اقتصادی- اجتماعی روستاها محسوب می‌شود که موجب افزایش بهبود شرایط اقتصادی روستاها خواهد شد (مولر^۱ و پیلار^۲، ۲۰۰۷).

گردشگری منبعی قابل اتکا در همه کشورهای است که می‌تواند تأثیر فزاینده‌ای بر روی افزایش درآمد هم در سطح ملی و هم در سطح محلی و نیز افزایش فرصت‌های شغلی، افزایش سطح دستمزدها و تحول و گسترش تولیدات داشته باشد (ام آف، ۲۰۰۹: ۷۹ و ۹۵). گردشگری روستایی منبع با ارزش اشتغال‌زایی و درآمد و زنجیره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی را به وجود می‌آورد. توجه به فعالیت‌های غیرکشاورزی در محیط‌های روستایی ضمن بهبود وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانواده‌های فقیر روستایی، باعث کاهش مخاطرات زیست‌محیطی نواحی روستایی می‌شود (اسلام^۳، ۱۹۹۸). گردشگری روستایی نقش مؤثری در ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش مبادلات خارجی، افزایش قیمت زمین، افزایش هزینه مسکن، تقاضا برای کالا و خدمات و همچنین بهبود خدمات عمومی دارد (سفه^۴ و ایونوآبونو^۵، ۲۰۱۳) و همچنین، به‌عنوان یک ابزار برای تولید اشتغال و توسعه‌ی اقتصادی در سطح منطقه، کاهش فقر را فراهم می‌آورد (سلی^۶، ۱۹۹۷).

منظور از آثار اجتماعی گردشگری، تغییراتی است که در شیوه‌های زندگی مردم جامعه‌ی میزبان گردشگر رخ می‌دهد و این تغییرات بیشتر به سبب تماس مستقیم اهالی و ساکنان محلی با گردشگران صورت می‌گیرد (گی، ۱۳۸۰: ۳۲۷). بدیهی است که این پدیده هم دارای مطلوب است و هم نامطلوب. از آثار اجتماعی- فرهنگی مثبت گردشگری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بالا رفتن سطح سواد، و افزایش سطح مشارکت (همان) احترام بیشتر به جوامع محلی و فرهنگ آن‌ها، تقویت و تداوم سنت‌های فرهنگی، عرضه صنایع محلی (رضوانی و صفایی، ۱۳۸۴)؛ امکان انتقال تجارب فرهنگی مثبت و ایجاد وسعت نظر و دید و غنای تجارب فرهنگی، ایجاد احترام متقابل بین مردمی با فرهنگ‌های گوناگون (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۹) و از پیامدهای منفی آن، تشدید تضاد اجتماعی بین طبقات مختلف مردم و گسترش مصرف‌گرایی در روستا (دادورخانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۵) امکان افزایش جرم و جنایت، ایجاد آلودگی‌های رفتاری و تعارض با هنجارهای جامعه، امکان بروز رفتارهای نامناسب از سوی مردم میزبان نسبت به گردشگران (همان) می‌باشد.

محیط‌زیست نواحی روستایی یکی از منابع اصلی گردشگری روستایی به‌حساب می‌آید که هم می‌تواند منبع و منشا گردشگری باشد و هم از این صنعت اثر پذیر باشد. گسترش و توسعه‌ی گردشگری، خواه ناخواه آثار و پیامدهایی بر محیط‌زیست بجای خواهد گذاشت و می‌تواند مشکلات و مسائل زیادی را برای مردم نواحی روستایی همانند تخریب جنگل‌ها و پوشش گیاهی، تراکم و ازدیاد زباله‌ها، ایجاد سروصدا، یا از بین بردن مزارع و باغات و یا بالعکس می‌تواند تأثیرات مثبتی همچون،

¹ Molera

² Pilar

³ Islam

⁴ Tsephe

⁵ Eyono Obono

⁶ Slee

حفاظت از محیط‌زیست، حفاظت از اماکن باستانی و تاریخی و احیای مجدد آن‌ها و محوطه‌سازی و ایجاد امکانات و خدمات زیر بنایی و روبنایی (نوریس^۱ و وینسون^۲، ۲۰۰۷: ۲۸) و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی و زیباشناختی داشته باشد (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۹).

در مجموع می‌توان اهداف اساسی توسعه‌ی گردشگری روستایی را شامل مواردی از قبیل: افزایش سهم بخش گردشگری در اشتغال‌زایی و ایجاد فرصت‌های درآمدزا در نواحی روستایی؛ توسعه‌ی ارتباطات فرهنگی با توجه به ارزش‌های جامعه؛ افزایش سهم بخش گردشگری روستایی در ایجاد درآمد خالص ارزی و کمک به توسعه‌ی پایدار فرهنگی- اجتماعی و زیست‌محیطی با ارج نهادن به ارزش‌های جامعه و اتخاذ رویه‌های پایدار توسعه دانست؛ (قادری، ۱۳۸۳) اما در فرآیند توسعه‌ی روستایی موضوع مهم پایداری به دلیل برخوردار بودن بیشتر منابع طبیعی کشورها در مناطق روستایی بسیار حائز اهمیت است. توسعه‌ی پایدار روستایی، نقطه‌ی توازن و تعادل در جهت تحقق اهداف توسعه در هریک از ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی در نواحی روستایی است. توسعه‌ی پایدار روستایی، فرآیند تغییر پایدار اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیطی است که برای افزایش رفاه بلندمدت جوامع روستایی مطرح می‌شود (بهبودی، ۱۳۸۹: ۵۸) و به‌عنوان راهبردی مؤثر و مهم در توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی به شمار می‌رود، که با نقش چند کارکردی خویش برای حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی می‌تواند مؤثر واقع گردد (شارپلی، ۱۳۸۰).

گردشگری پایدار نیز به‌عنوان زیرمجموعه‌ی توسعه‌ی پایدار روستایی مدنظر سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران امر قرار گرفته است. «توسعه‌ی پایدار گردشگری توسعه‌ای است که در آن توازن و تعادل، حفظ ارزش‌ها و کیفیت، اخلاقیات و اصول اقتصادی و نیز مزیت‌های اقتصادی همه به همراه هم دیده شده و کوشش می‌شود تا توسعه‌ای متعادل و همه‌جانبه جایگزین توسعه‌ی صرفاً اقتصادی [تولید محور] گردد» (محسنی، ۱۳۸۸). گردشگری پایدار به نحوی برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود که بر محیط‌زیست، اقتصاد و فرهنگ جامعه‌ی میزبان اثر منفی نگذارد (ویور^۳، ۲۰۰۰: ۶۶۱). در واقع در این دیدگاه توسعه‌ی گردشگری با استفاده از منابع موجود به‌گونه‌ای است که ضمن پاسخ‌دهی به نیازهای مختلف گردشگران در حال حاضر، در راستای حفظ محیط‌زیست، تعادل اقتصادی و رفاه مردم محلی همراه با حفظ فرهنگ و ارزش‌های آنان نیز تلاش می‌شود (اینسکیپ^۴، ۱۹۹۱). سازمان جهانی گردشگری باور دارد که گردشگری پایدار در دنیای امروزی، رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون تأثیرگذاری مخرب بر زیست‌بوم‌های طبیعی است و بر این نکته تأکید دارد که در قالب توسعه‌ی گردشگری، بشر قادر خواهد بود که جوانب مشخصی از محیط را در جهت مثبت یا منفی تعدیل یا دست‌کاری کند (شریف‌زاده و مرادنزادی، ۱۳۸۱: ۵۵).

¹ Norris

² Winston

³ Weaver

⁴ Inskip

در رهیافت توسعه‌ی گردشگری پایدار، گردشگری به مثابه چرخه‌هایی برای توسعه‌ی پایدار قلمداد می‌شود و اصول اساسی توسعه‌ی پایدار همانند کاهش فقر روستایی، عدالت و توزیع درآمد، برابری میان نسلی و بین نسلی، تنوع زیستی مدنظر است. لذا در این رهیافت جدید (وندرا، ۲۰۰۵: ۱۷۲ به نقل از رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰) مفهوم پایداری اقتصادی عمدتاً با معیارهایی همچون سهم گردشگری در کاهش فقر، توزیع درآمد، ثروت و منابع قدرت اقتصادی و پایداری معیشت ساکنان محلی و نیز مفهوم پایداری محیطی با معیارهایی همانند مشارکت در حفظ طبیعت (تنوع زیستی)، دسترسی و منافع ناشی از مشارکت و مانع از گرم شدن و درنهایت مفهوم پایداری اجتماعی- فرهنگی با معیارهایی همانند رعایت حقوق زمین و مردم محلی، رعایت زندگی شرافتمندانه و افزایش رضایتمندی مردم، توانمندسازی و مشارکت فعالانه مردم در توسعه و رعایت شرایط و حقوق کار مشخص می‌شود. با توجه به رهیافت مذکور و مفاهیم و معیارهای به کار گرفته شده در آن، با بهره‌گیری از گردشگری روستایی که می‌تواند فرصت‌هایی جدید را برای جوامع روستایی فراهم آورد و از دیگر سو موجبات حفظ و پایداری این مناطق را در طول زمان تضمین نماید؛ می‌توان گامی در جهت توسعه‌ی روستاهای ایران برداشت.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با گردشگری روستایی و آثار آن بر مناطق روستایی، مطالعات متعددی صورت گرفته است. مطالعه‌ی سامیان و بلالی (۱۳۹۲) نشان می‌دهد که شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی مهمترین مؤلفه‌های تأثیرپذیر از گردشگری روستایی بوده؛ به طوری که ۷۰ درصد واریانس کل عامل‌ها را تبیین می‌کند. نتایج پژوهش نوری و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که، گردشگران سفرکرده به شهرستان پاره تا حدود زیادی از تبلیغات شفاهی به‌عنوان منبع اصلی اطلاعات سفر خود استفاده کرده‌اند و توجه به تبلیغات شفاهی و عوامل مؤثر بر اثربخشی آن، امکان جذب هرچه بیشتر گردشگران به منطقه‌ی مورد مطالعه را فراهم می‌کند. یافته‌های تحقیق بورقانی‌فراهانی و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که چهار شاخص فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و محیطی در توسعه‌ی صنعت گردشگری روستایی مؤثر است.

یافته‌های عنابستانی و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که برخلاف نظرسنجی از روستاییان و گردشگران که بالاترین تأثیر را در رابطه با متغیر وابسته‌ی اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۶۶ ارزیابی می‌کردند، در مطالعه‌ی رگرسیون گام‌به‌گام بیشترین تغییرات متوجه متغیر وابسته زیست‌محیطی با ضریب ۰/۷۸۶ است. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که جریان سرمایه‌ای با فروش محصولات کشاورزی و زمین‌ها شکل گرفته و از نظر حفظ الگوهای زیست‌محیطی آثار منفی بوده و تخریب زمین‌ها و آلودگی صوتی و ترافیک افزایش یافته و روستائیان محصولات کشاورزی تولیدی خود را به‌صورت مستقیم به گردشگران ارائه می‌دهد

باباخانزاده و لطفی (۱۳۹۱) در تحقیق خود بیان کردند که از دیدگاه ساکنین گردشگری آثار اقتصادی مثبتی چون ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش درآمد را داشته و درعین حال باعث افزایش شدید قیمت زمین و سوداگری آن و کاهش تولیدات کشاورزی شده است. از لحاظ اجتماعی آثار مثبت بسیار زیادی چون کاهش مهاجرت، شهرت روستا، بالا رفتن سطح آگاهی مردم و بهبود مسکن را به همراه داشته و نهایتاً از لحاظ زیست‌محیطی و کالبدی آثار منفی چون آلودگی منابع آب، تخریب باغات و جنگل، تغییر کاربری اراضی، تغییر الگوی مسکن را به همراه داشته است.

رضایی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در پژوهشی نشان دادند که از نظر پاسخگویان مورد مطالعه سه گویهی افزایش تمایل روستاییان به استفاده از کالاهای تجملاتی و تزئینی، تأثیر رفتار و شیوه زندگی گردشگران بر رفتار و شیوهی زندگی روستائیان (تغییر در نوع پوشاک، نحوه سخن گفتن و ..) و ایجاد شکاف درآمدی بین روستائیان ساکن در منطقه، به ترتیب بیشترین میزان اولویت را کسب نموده‌اند. نتایج حاصل از پژوهش دادورخانی و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان داد جوانان روستای کندوان نسبت به جوانان روستای اسکندان از ویژگی‌های کارآفرینانه بالاتری برخوردارند و دلیل آن تعاملات فرهنگی در اثر حضور گردشگران و همچنین شکل‌گیری زیرساخت‌های اولیه و وجود فرصت‌های جدید در اثر گردشگری است.

نتایج حاصل از تحقیق کرمی‌دهکردی و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد که هفت عامل برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیط‌زیست، امنیت و تبلیغات و سودمندی در مجموع ۷۲/۰۴ درصد واریانس عوامل مؤثر بر توسعهی گردشگری را تبیین کرده‌اند. مطالعه‌ی رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران (۱۳۹۰) بیانگر این است که ابعاد و شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی گردشگری از پایداری بیشتری نسبت به بعد محیطی در روستاهای مورد مطالعه برخوردارند. نتایج تحقیق عزمی و همکاران (۱۳۹۰) نیز حاکی از تأثیر مثبت گردشگری بر محیط‌زیست روستا بوده است. یافته‌های پژوهش حسونوند و حسونوند (۱۳۹۰)، نشان داد مزایا و محدودیت‌های توسعهی گردشگری در منطقه، تقریباً یکسان است. همچنین گردشگری تا حد کمی، موجب رشد درآمد شده، اما در افزایش ساخت‌وساز و نیز رشد قیمت زمین در روستا بسیار مؤثر بوده است. گردشگری به لحاظ اجتماعی نیز تأثیر بسیار اندکی بر تغییر نوع لباس، نوع مراسم، الگوی مصرف غذا و بهبود آموزش داشته، اما تا حد زیادی، موجب گسترش روابط بیرونی روستا با نواحی هم‌جوار و افزایش ناهنجاری شده است. در بعد کالبدی نیز گردشگری به محیط‌زیست لطمه زده و موجب کاهش تنوع گیاهی و آلودگی شده اما درعین حال، تا حد زیادی موجب گسترش فضاهای سبز در روستاها شده بود.

پس، گردشگری را می‌توان به‌عنوان راهبردی جامع بر ای توسعهی روستایی تلقی نمود که تا حد زیادی به اهداف توسعهی پایدار و گردشگری پایدار نزدیک می‌شود که تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و مدیریتی روستاها را مورد توجه قرار می‌دهد و تلاش دارد تا در بلندمدت زمینه‌ی

رشد و شکوفایی روستاها را در تمامی عرصه‌ها فراهم کند. همانطور که قبلاً نیز بیان شد، گردشگری روستایی در مفهوم پایداری با همه‌ی ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی-کالبدی) جامعه‌ی روستایی در ارتباط است و بر آنها تأثیرگذار است. این ابعاد و مقیاس‌های اندازه‌گیری آن‌ها عبارت‌اند از:

بعد اجتماعی که خود شامل مقیاس‌هایی از قبیل: ۱- تقویت فرهنگ روستایی که شاخص‌های اندازه‌گیری آن عبارتند از: تشویق و حمایت از ساکنان محلی در انجام فعالیت‌های گوناگون فرهنگی، کمک به زنده نگه‌داشتن فرهنگ محلی و حفظ هویت فرهنگی مردم روستا، علاقه‌مندی مردم روستا به حفظ فرهنگ و سنت‌های قدیمی، بهبود آداب و سنت‌ها و مراسم سنتی و محلی روستا. ۲- افزایش آگاهی روستائیان با شاخص‌های اندازه‌گیری: افزایش اطلاعات و آگاهی‌های مردم از برقراری ارتباط با گردشگران، افزایش رعایت قانون و حقوق یکدیگر، افزایش آگاهی‌ها میان اهالی نسبت به محیط اطراف روستا. ۳- گسترش آسیب‌های اجتماعی شامل شاخص‌های: افزایش ناهنجاری‌ها و بی‌بندوباری در بین جوانان، افزایش میزان نزاع و درگیری در روستا، کاهش صمیمیت خانوادگی و اجتماعی در بین روستائیان. (قادری، ۱۳۸۳؛ گئی، ۱۳۸۰)؛ (رضوانی و صفایی، ۱۳۸۴)؛ (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۹)؛ (دادورخانی و همکاران، ۱۳۸۸)؛ (باباخان‌زاده و لطفی، ۱۳۹۱).

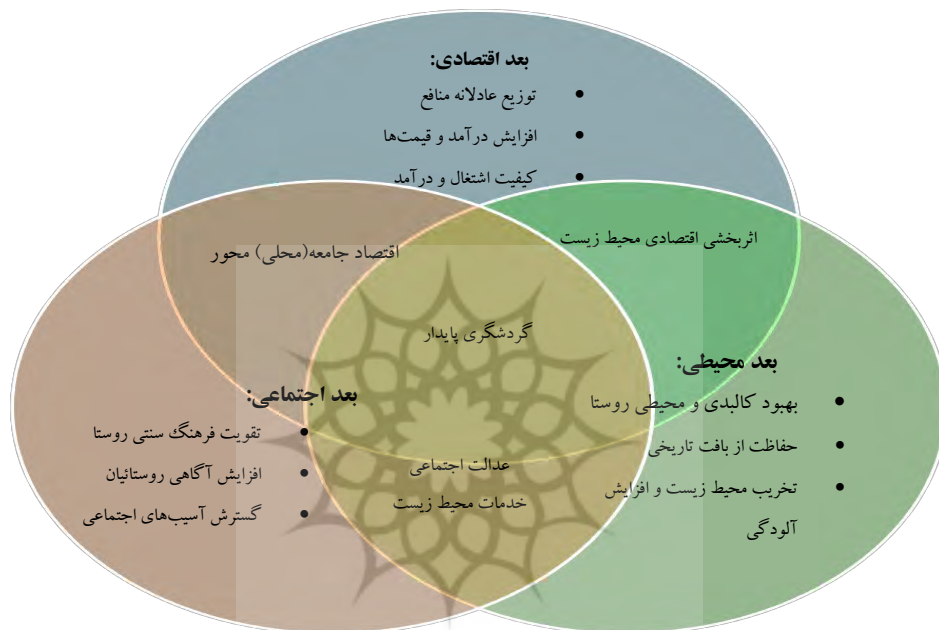
بعد اقتصادی شامل: ۱- توزیع عادلانه منافع (درآمد) با شاخص‌هایی از قبیل: دسترسی یکسان همه‌ی مردم برای انتخاب شغل در صنعت گردشگری روستا، منافع اقتصادی گردشگری برای همه‌ی مردم روستا و کسب‌وکار محلی، فعالیت زنان پایه پای مردان در مشاغل گردشگری. ۲- افزایش درآمد که شامل مقیاس‌های کسب درآمد با کرایه دادن خانه‌ی خود جهت اقامت گردشگران، افزایش سطح درآمد ساکنین روستا، کسب درآمد با فروش محصولات کشاورزی و دامی خود به گردشگران، کفایت درآمد حاصل از گردشگری جهت تأمین نیازهای اولیه، افزایش سرمایه‌گذاری در روستا. ۳- افزایش قیمت‌ها: نظیر افزایش قیمت کالا و خدمات و افزایش هزینه‌های زندگی، افزایش قیمت زمین‌ها و خانه‌های روستایی. ۴- کیفیت اشتغال و درآمد با شاخص‌های اندازه‌گیری: ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنان روستا، کاهش مهاجرت جوانان روستا برای اشتغال، کاهش بیکاری فصلی و دائم در روستا، افزایش فرصت‌های شغلی برای زنان روستا (اسلام، ۱۹۹۸)؛ (سفه و اوونو، ۲۰۱۳)؛ (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۱).

بعد محیطی نیز با مقیاس‌های: ۱- تخریب محیط‌زیست و افزایش آلودگی: تخریب مناظر و چشم‌انداز روستا با زباله‌ها، تخریب محیط‌زیست با افزایش بیش‌ازحد تعداد گردشگران، ایجاد سروصدا (آلودگی صوتی) در روستا، کاهش زیبایی طبیعت اطراف روستا در طی ۱۰ سال اخیر، کاهش سطح زیر کشت، تغییر کاربری اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌ها. ۲- بهبود کالبدی و محیطی روستا: ایجاد مراکز مهمان‌پذیر روستایی (مهمان‌سرا، اتاق و خانه‌های اجاره‌ای)، بهبود وضع جاده و خیابان‌های روستا، بهبود معماری و مصالح و بافت فیزیکی روستا، افزایش فضاهای تفریحی و گردشگری (مانند پارک، استراحتگاه)، گسترش فیزیکی روستا، کمک به ورود امکانات و خدمات

عمومی (بهداشتی، درمانی و ..) جدید. ۳- حفاظت از بافت تاریخی: حمایت و حفاظت بیشتر از مناطق و سایت‌های ویژه گردشگری، مقاوم‌سازی و تعمیر آثار و ابنیه تاریخی جهت پایداری محیطی. (نوریس و وینسون، ۲۰۰۷)؛ (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۹)؛ (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۱)؛ (حسنوند و حسنوند، ۱۳۹۰)؛ (عزمی و همکاران، ۱۳۹۰).

با توجه به مطالعات انجام شده و یافته‌های تحقیق مدل مفهومی پژوهش حاضر در قالب شکل (۱) نمایش داده می‌شود.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق (گردشگری پایدار روستایی)

روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر باهدف شناسایی و تحلیل آثار گردشگری روستایی و به‌صورت پیمایشی انجام‌گرفته است که به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از لحاظ گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها از نوع مطالعات توصیفی- تحلیلی می‌باشد. فرضیه‌ی اصلی این تحقیق این است: «گردشگری روستایی دارای آثار اقتصادی، اجتماعی و محیطی در منطقه مورد مطالعه است». منطقه مورد مطالعه روستای نوره که در ۱۸ کیلومتری غرب شهرستان سنندج می‌باشد. این روستا در ارتفاع ۱۹۵۰ متری سطح دریا، از شرق و شمال شرقی به کوه آبیدر بزرگ، شمال غرب به کوه وزمان و از سمت جنوب غرب به کوه تایلان محدود می‌شود (شکل ۲). این روستا دارای بافتی متراکم بوده و در شیب

منتهی به دره استقرار یافته و دارای ۳۳۰ خانوار و جمعیت ۹۸۰ نفر با توجه به سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ می‌باشد.

شکل ۲: نقشه جغرافیایی منطقه مورد مطالعه (روستای نوره)

جامعه آماری پژوهش ۳۳۰ نفر از سرپرست خانوارهای روستای نوره می‌باشند. برای تعیین حجم نمونه، پس از انجام پیش‌آزمون از ۳۰ نفر از زنان و مردان سرپرست خانوار روستایی؛ حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۱۲۰ نفر تعیین و به شیوه نمونه‌گیری تصادفی، نمونه‌های مورد نظر انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار تحقیق پرسش‌نامه‌ی طراحی شده توسط گروه تحقیق بود که بر پایه‌ی مطالعات کتابخانه‌ای، مبانی نظری و پیشینه تحقیق تنظیم گردید. روایی ابزار تحقیق توسط اساتید دانشگاه و کارشناسان مرتبط موضوع مورد تأیید قرار گرفت و پایایی یا قابلیت اعتماد ابزار نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت ($\alpha=0/85$)؛ که نشان‌دهنده قابلیت اعتماد و پایایی مناسب ابزار تحقیق بود. تحلیل داده‌ها شامل دو بخش توصیفی و تحلیلی می‌باشد که در توصیف داده‌ها از آماره‌های توصیفی فراوانی، درصد، انحراف معیار، واریانس و میانگین بهره گرفته شد. در تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار لیزرل از تحلیل عاملی تأییدی به منظور بررسی اعتبار سازه‌ای و برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط به سازه آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری روستایی، داده‌های گردآوری شده استفاده گردید تا شاخص‌های نیکویی برازش

RMSEA، χ^2/df ، شاخص‌های نیکویی برازش مطلق و تطبیقی تعیین گردند.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

الف - یافته‌های توصیفی

اطلاعات کسب شده نشان داد که سن جامعه مورد مطالعه بین رده سنی ۲۰ تا ۷۰ سال متغیر بوده و میانگین سنی ۳۹/۷۸ با انحراف معیار ۰/۷۸ می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که تنها ۲۰ درصد (۲۴ نفر) از جامعه مورد مطالعه را زنان تشکیل دادند.

بیشتر پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی (۴۷/۵ درصد) بوده و تنها ۱۱/۲ درصد در حد خواندن و نوشتن بودند. همچنین از نظر وضعیت شغلی، اکثریت افراد مورد بررسی (حدود ۵۶ درصد) دارای مشاغل آزاد (جدول، ۱).

جدول (۱): مشخصات فردی افراد مورد مطالعه

وضعیت شغلی	فراوانی	درصد	سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
دولتی	۲۸	۲۳/۳۳	بیسواد	۲۳	۱۹/۲
مشاغل آزاد	۶۷	۵۵/۸۴	خواندن و نوشتن	۱۴	۱۱/۷
کشاورز	۱۴	۱۱/۶۷	ابتدایی و راهنمایی	۵۷	۴۷/۵
خانه‌دار	۱۱	۹/۱۶	دیپلم	۱۴	۱۱/۷
جمع کل	۱۲۰	۱۰۰	فوق دیپلم و بالاتر	۱۲	۱۰/۰
			جمع کل	۱۲۰	۱۰۰

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

ب- بررسی مدل اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش

به منظور بررسی اعتبار سازه‌ای و برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط به سازه «آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری روستایی نوره، داده‌های گردآوری شده به کمک نرم‌افزار لیزرل و با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. این روش قادر است تعیین کند؛ آیا تعداد عامل‌های اندازه‌گیری شده با آنچه بر اساس تئوری و مدل نظری انتظار می‌رفت، انطباق دارد؟ به عبارت دیگر، به آزمون میزان انطباق و هم‌نوایی بین متغیرهای تشکیل‌دهنده و سازه تجربی تحقیق می‌پردازد. در این مرحله برای ارزیابی نقش شاخص‌های مؤثر در شکل‌گیری آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری روستایی نوره از روش تحلیل عاملی مرتبه‌ی دوم استفاده شد. این روش صورتی از تحلیل عاملی است که در آن خود ماتریس همبستگی عامل‌های مشترک تحلیل می‌شود تا عامل‌های مرتبه دوم به دست آید. دلیل استفاده از تحلیل عاملی مرتبه‌ی دوم به نوع آثار علی در مدل انتزاعی تحقیق مربوط می‌شود. در مدل طراحی شده می‌توان استنباط کرد که ساختارهای عاملی سه‌گانه، یک ساختار عاملی مجزا را در سطح دوم تشکیل می‌دهند. بر اساس مدل تحقیق، این مدل در نرم‌افزار لیزرل پیاده‌سازی شده و مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم قابل قبولی اجرا

و حاصل شد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در جدول (۲) و شکل (۳)، چنانچه عدد معناداری بزرگ‌تر از ۱/۹۶ یا کوچک‌تر از ۱/۹۶- باشد رابطه موجود در مدل پژوهش معنادار خواهد بود.

جدول (۲): بارهای عاملی نشانگرها و شاخص‌های آثار گردشگری روستایی در قالب مدل اندازه‌گیری

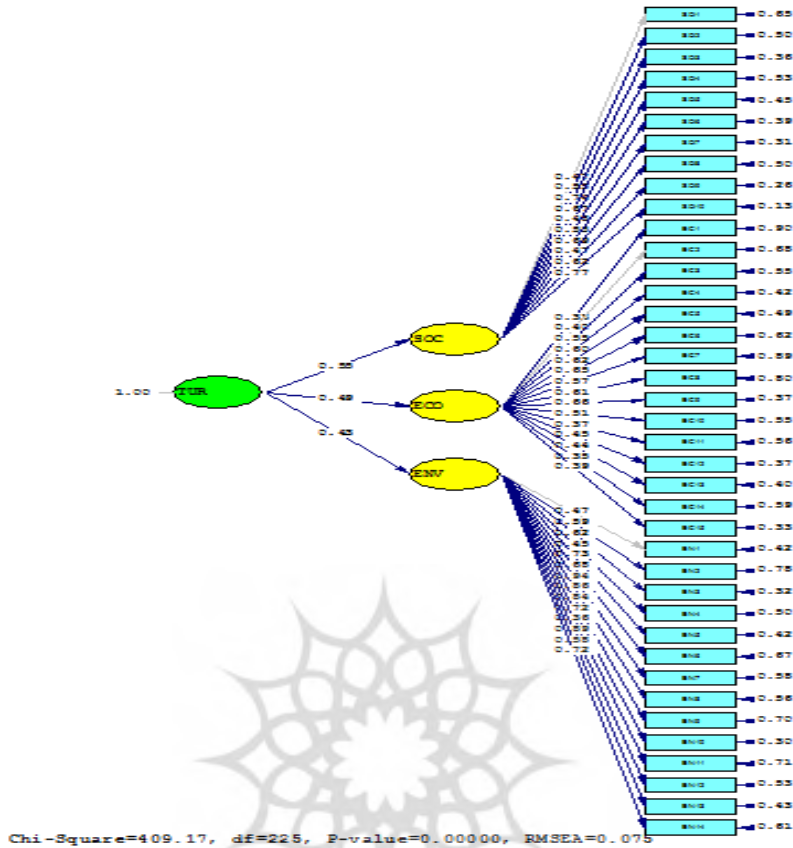
شاخص(سازه)	نماد در مدل	متغیرها	بار عاملی	t
اجتماعی	SO1	تشویق و توسعه مشارکت فرهنگی و اجتماعی مردم محلی	۰/۴۷	-
	SO2	کمک به حفظ، نشر و تقویت فرهنگ بومی و محلی	۰/۵۵	۵/۶۵
	SO3	افزایش علاقمندی مردم به فرهنگ و سنت‌های قدیمی	۰/۷۴	۵/۴۵
	SO4	تقویت باورها و برنامه‌های سنتی و محلی روستا	۰/۶۷	۲/۱۱
	SO5	افزایش آگاهی برای برقراری ارتباط با دیگران	۰/۴۸	۲/۷۱
	SO6	رعایت قانون و حقوق یکدیگر و آشنایی با حقوق اجتماعی	۰/۵۵	۳/۷۸
	SO7	افزایش آگاهی مردم نسبت به محیط و سبک زندگی	۰/۶۹	۱/۹۸
	SO8	افزایش ناهنجاری اجتماعی در بین جوانان	۰/۴۷	۲/۷۰
	SO9	افزایش اختلاف، نزاع و درگیری در بین مردم	۰/۶۲	۲/۸۲
	SO10	کاهش صمیمیت و انسجام در بین روستاییان	۰/۷۷	۲/۹۷
اقتصادی	EC1	امکان دسترسی همه به مشاغل جدید مرتبط با گردشگری	۰/۳۳	-
	EC2	منافع اقتصادی گردشگری برای همه مردم روستا	۰/۴۰	۲/۹۴
	EC3	تقویت فعالیت اقتصادی زنان همپای مردان	۰/۵۵	۲/۹۸
	EC4	کسب منابع درآمدی جدید (کرایه‌ی مسکن؛ حمل و نقل)	۰/۶۰	۲/۶۴
	EC5	افزایش سطح درآمد سرانه ساکنین	۰/۶۲	۲/۷۷
	EC6	کسب درآمد با فروش محصولات کشاورزی و دامی	۰/۶۵	۲/۰۱
	EC7	افزایش پس‌انداز و کمک به تأمین نیازهای جدید	۰/۵۷	۲/۳۴
	EC8	افزایش سرمایه‌گذاری در توسعه روستا	۰/۶۱	۲/۶۴
	EC9	افزایش قیمت کالا، خدمات و هزینه‌های زندگی	۰/۶۶	۲/۵۶
	EC10	افزایش قیمت زمین‌ها خانه‌های روستایی به دلیل تقاضا	۰/۵۱	۲/۳۹
	EC11	ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار برای ساکنین	۰/۳۷	۲/۶۴
	EC12	افزایش بهره‌وری و ارتقای سطح تولید غیر کشاورزی	۰/۴۵	۲/۰۱
	EC13	کاهش بیکاری فصلی و دائم در روستا	۰/۴۴	۲/۵۱
	EC14	افزایش فرصت‌های مناسب شغلی برای زنان روستا	۰/۳۵	۲/۴۳
	EC15	کاهش تولیدات کشاورزی	۰/۳۹	۲/۹۱

ادامه جدول (۲): بارهای عاملی نشانگرها و شاخص‌های آثار گردشگری روستایی در قالب مدل اندازه‌گیری

شاخص (سازه)	نماد در مدل	متغیرها	بار عاملی	t
محیطی	EN1	تخریب مناظر و چشم‌انداز روستا با زباله‌های گردشگری	۰/۴۷	-
	EN2	تخریب محیط‌زیست با افزایش تردد گردشگران	۰/۵۹	۲/۵۱
	EN3	افزایش آلودگی صوتی و نابهنجار در روستا	۰/۶۲	۲/۴۳
	EN4	تغییر کالبد طبیعی روستا و گرایش به مدرن شدن	۰/۴۵	۲/۹۱
	EN5	کاهش سطح زیر کشت زراعی و توسعه فعالیت‌های غیر زراعی	۰/۷۳	۲/۴۲
	EN6	تغییر کاربری اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌ها	۰/۶۸	۲/۶۸
	EN7	ایجاد مهمان‌سرا، اتاق و خانه اجاره‌ای روستایی	۰/۹۴	۲/۹۲
	EN8	بهبود وضع جاده و معابر روستا	۰/۸۶	۲/۸۸
	EN9	بهبود معماری و مصالح و بافت فیزیکی روستا	۰/۸۴	۲/۸۴
	EN10	افزایش فضاهای تفریحی و گردشگری روستا	۰/۷۲	۲/۶۷
	EN11	گسترش فضای فیزیکی روستا	۰/۳۶	۲/۰۱
	EN12	کمک به ورود امکانات و خدمات عمومی، بهداشتی به روستا	۰/۸۹	۲/۹۲
	EN13	توسعه و حفاظت از مناطق گردشگری موجود	۰/۵۸	۲/۴۲
	EN14	مقاوم‌سازی و تعمیر آثار و ابنیه‌ی تاریخی	۰/۷۲	۲/۷۵

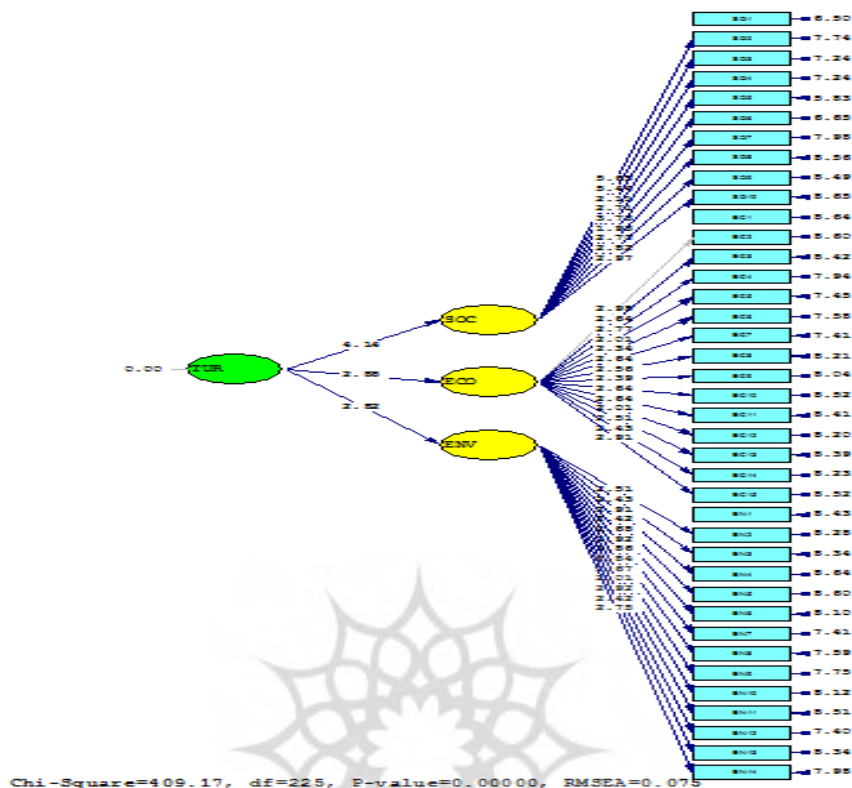
(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۳)

در مدل اندازه‌گیری روابط بین متغیر برون‌زا (گردشگری روستایی) با متغیرهای مکنون (عوامل اجتماعی، عوامل اقتصادی و عوامل زیست‌محیطی) ترسیم می‌شود؛ در مدل اندازه‌گیری مرتبه دوم روابط بین متغیر درون‌زا (آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) با متغیرهای مشاهده‌پذیر Y (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) ترسیم می‌شود؛ نمایش داده می‌شود (هالی، ۲۰۱۲). در این تحقیق، از مدل اندازه‌گیری ضرایب استاندارد شده است؛ که می‌توان این‌گونه استنباط نمود که بین متغیرهای مکنون مربوطه و سؤالات متناظر با آن‌ها، همبستگی معناداری وجود دارد. ضرایب استاندارد شده در واقع بیانگر ضرایب مسیر یا بارهای عاملی استاندارد شده بین عامل‌ها و نشانگرها می‌باشد. برای داشتن روایی باید بین سازه و بُعد و بین بُعد و شاخص، همبستگی معناداری وجود داشته باشد. در صورتی که رابطه بالاتر از ۰/۳ باشد؛ می‌توان گفت شاخص‌های مورد نظر از قدرت تبیین خوبی برخوردار است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تمامی پارامترها (شاخص‌ها) در نظر گرفته شده برای متغیرهای مدل اندازه‌گیری دارای همبستگی بالای ۰/۳ می‌باشد و همه روابط بین متغیرهای مشهود با ابعاد آثار گردشگری، مورد تأیید قرار گرفته است (جدول، ۲ و شکل ۳).

شکل ۳- ضرایب استاندارد مدل اندازه‌گیری آثار گردشگری

در ادامه، داده‌های مندرج در مدل برازش‌شده در شکل ۴ و به‌طور مشابه در جدول ۲؛ قسمت معناداری ضرایب و پارامترهای بدست آمده مدل اندازه‌گیری آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود مقادیر t به‌دست‌آمده برای تمامی متغیرهای مورد مطالعه از ۱/۹۶ بزرگتر بوده و در نتیجه روابط این متغیرها با عامل‌های مربوطه معنی‌دار شده است. به‌عبارت‌دیگر، یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که تمامی نشانگرهای انتخابی برای سنجش آثار اجتماعی، اقتصادی و محیطی گردشگری روستایی نوره از دقت لازم و کافی برخوردار بوده‌اند؛ از این‌رو می‌توان بیان کرد که شاخص‌های استفاده‌شده، با زیربنای نظری تحقیق تطابق قابل قبولی را نشان می‌دهند. بنابراین، شکل ۴، نمایان می‌سازد که کلیه روابط معنادار می‌باشند و تمامی فرضیات مورد نظر تأیید می‌شوند.

شکل ۴- ضرایب معنی‌داری مدل اندازه‌گیری آثار گردشگری

در ادامه اولویت‌های آثار عوامل سه‌گانه تعیین گردید که در جدول (۳)، رتبه‌بندی اثر شاخص‌های مرتبه‌ی اول در تشکیل سازه‌ی مرتبه‌ی دوم، همراه با مقدار t و بارهای عاملی هر یک از عامل‌ها (مقادیر ضریب گاما) نشان داده شده است. مقادیر ضریب گاما می‌توانند شدت رابطه‌ی بین عامل‌های مرتبه‌ی اول و عامل مرتبه‌ی دوم را نشان دهند. در این تحقیق بر اساس داده‌های میدانی در میان شاخص‌های بررسی شده، عامل اجتماعی ($\lambda=0/55$) به‌عنوان قوی‌ترین شاخص مرتبط با آثار گردشگری شناسایی شده است. پس آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی بخش قابل‌توجهی از سازه آثار گردشگری روستایی را تبیین نموده و به ترتیب اولویت‌های اول تا سوم را در تبیین این سازه به خود اختصاص داده‌اند. همچنین با توجه به شاخص‌های برازندگی (جدول ۴) می‌توان ادعا نمود که مدل اندازه‌گیری آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری روستایی (شکل، ۴)، به‌منظور برازش روابط بین شاخص‌ها و نشانگرهای مربوط به آن‌ها معتبر و قابل قبول می‌باشد.

جدول (۳): رتبه‌بندی اثر شاخص‌های مرتبه اول در تشکیل سازه‌ی مرتبه دوم بر اساس بار عاملی

رتبه	شاخص‌های مرتبه اول	λ	t	sig
۱	اجتماعی	۰/۵۵	۴/۳۴	۰/۰۱
۲	اقتصادی	۰/۴۹	۲/۵۳	۰/۰۱
۳	محیطی	۰/۴۳	۲/۵۲	۰/۰۱

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

جدول (۴): شاخص‌های برازندگی مدل اندازه‌گیری آثار مختلف گردشگری روستایی

شاخص	df/x^2	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI	RMSEA
معیار پیشنهاد شده	≤ 3	$\leq 0/90$	$\leq 0/90$	$\leq 0/90$	$\leq 0/90$	$\leq 0/90$	$\leq 0/08$
مقدار گزارش شده	۱/۸۱۸	۰/۹۰	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۰۷۵

(مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از جدول ۴، یکی از شاخص‌های برازش مدل، شاخص میانگین ریشه مجذورات (RMSEA) می‌باشد. معیار پیشنهاد شده برای این شاخص کوچکتر یا مساوی ۰/۰۸ است. در مدل حاضر این شاخص برابر با ۰/۰۷۵ می‌باشد که نشان‌دهنده برازش مناسب مدل مورد مطالعه با داده‌های مشاهده شده می‌باشد. شاخص دیگر، شاخص نیکویی برازش (GFI) و شاخص برازندگی تعدیل‌یافته (AGFI) است. این شاخص‌ها هر چه به عدد یک نزدیکتر باشد، بیانگر برازش بهتر مدل است که در اینجا مقدار آن به ترتیب ۰/۹۲ و ۰/۹۱ می‌باشد. همچنین نسبت χ^2/df درجه آزادی (۱/۸۱۸) نیز کمتر از ۳ است که نشان‌دهنده برازش عالی مدل اندازه‌گیری پژوهش با داده‌های مشاهده شده می‌باشد. سایر شاخص‌های برازش نیز برازش مناسب و عالی مدل را نشان می‌دهند. بنابراین، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان گفت که برازش کلی مدل اندازه‌گیری در وضعیت مطلوب قرار داشته و با داده‌های مورد استفاده سازگاری دارد؛ به‌عبارت‌دیگر برازش کلی مدل اندازه‌گیری تحقیق مطلوب سنجیده می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بدون شک امروزه گردشگری روستایی نقش مهمی را در احیاء و متنوع‌سازی اقتصادی جوامع ایفا می‌کند، اما درعین‌حال می‌تواند باعث ایجاد تغییراتی در محیط اجتماعی، اقتصادی و فضای زیستی نواحی گردد؛ آثار و پیامدهای این فعالیت بر جامعه به‌صورت فیزیکی، اقتصادی و یا اجتماعی نمایان خواهد بود (شارپلی، ۱۹۹۷). از آنجائی که پیامدهای صنعت گردشگری متنوع و پیچیده است

و در مناطق گوناگون متفاوت می‌باشد، بنابراین، آثاری متفاوت به دنبال خواهد داشت و در مناطق و نواحی مختلف نیز متغیر می‌باشد. روستای نوره با توجه به ویژگی‌های محیطی، جاذبه‌های فرهنگی، طبیعی، مذهبی و انسانی که دارد، می‌تواند با مدیریت و برنامه‌ریزی علمی به روستای نمونه گردشگری در استان کردستان تبدیل گردد. گردشگری روستایی در این منطقه آثار مختلفی داشته است که در پژوهش حاضر بر اساس نتایج تحلیل عاملی تأییدی این عوامل در قالب سه دسته اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی قرار گرفتند. با توجه به یافته‌های تحلیل عاملی تأییدی می‌توان ادعا نمود که سه عامل اشاره‌شده تا حدود زیادی ابعاد مستقل سازه آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری روستایی را اندازه‌گیری می‌نمایند؛ همچنین شاخص‌های برازش مدل ارائه‌شده برازش عالی و مناسب اندازه‌گیری را تأیید نمودند.

در این میان عامل اجتماعی با ضریب تأثیر $0/55$ و $0/30$ درصد از کل واریانس، بیش‌ترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده و سهم قابل‌توجهی از آثار گردشگری روستایی را تبیین می‌نماید. مطالعات گذشته نیز در پژوهش‌های خود به اهمیت متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل در آثار اجتماعی گردشگری دست یافتند. لذا بسترسازی فرهنگی و اجتماعی مناسب برای افزایش آگاهی خانواده و جامعه روستایی نسبت به گردشگری به کار و تعدیل نگرش‌های منفی نسبت به حضور گردشگران در جامعه روستایی از طرق مختلف از اهمیت اساسی برخوردار است. در همین راستا، رسانه‌های جمعی نیز در ایجاد و تغییر باورهای منفی و ایجاد شرایط پذیرش گردشگران روستایی نقش مهمی دارند. دومین عامل آثار گردشگری روستایی در این مطالعه عامل اقتصادی است که با ضریب $0/49$ نیز بخش قابل‌توجهی از واریانس ($0/24$ درصد) را تبیین می‌نماید. همان‌گونه که در پیشینه تحقیق اشاره شد برخی محققان در مطالعات خود بر اهمیت متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل در آثار اقتصادی گردشگری تأکید زیادی داشتند. سازه‌های زیست-محیطی و کالبدی نیز به‌عنوان عامل سوم متأثر از گردشگری بوده‌اند هرچند در مقایسه با دو گروه عامل قبلی یعنی اجتماعی و اقتصادی ضعیف‌تر بوده است. این عامل نیز به سهم خود از گردشگری روستایی اثرپذیر بوده که با ضریب تأثیر $0/43$ درصد در اولویت سوم قرار گرفت. پژوهشگران متعددی در گذشته بر اهمیت این عامل در مطالعه خویش تأکید داشته‌اند. نتایج کلی مطالعه حاضر نشان می‌دهد از دیدگاه افراد مورد مطالعه ابعاد اجتماعی از عرصه گردشگری روستایی متأثر بوده و به‌عنوان اولویت اول تلقی شده است. اگرچه غالب آثار مثبت تلقی شده ولی برخی پیامدهای منفی نیز در محیط روستایی به دنبال داشته است. بدون شک مردم روستایی به آموزش و افزایش آگاهی نیاز دارند و آموزش می‌تواند سهم عمده‌ای در بهبود پیامدهای مثبت و کاهش آثار منفی داشته باشد. تغییرات اجتماعی و فرهنگی در محیط‌های سنتی روستایی اگر آگاهانه و دقیق توسط مردم بومی مدیریت نشود، نتایج مخرب خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی به دنبال خواهد داشت. گردشگری یک فرصت کم‌نظیر برای معیشت پایدار و کاهش فقر روستایی از طریق تنوع منابع معیشت است.

سرمایه‌گذاری مناسب باید در ابعاد فرهنگی و آموزش مردم محلی برای برقراری ارتباط مناسب با گردشگران، با برگزاری دوره‌های آموزشی صورت گیرد. مستندسازی جنبه‌های فرهنگی و اشاعه آن از طرق مختلف به‌ویژه مکتوبات، رسانه‌های انبوهی و شبکه جهانی وب به‌عنوان بستر ساز توسعه توریسم روستایی است. گردشگری در زمینه اقتصادی نیز آثاری داشته و منجر به اشتغال‌زایی و ایجاد فرصت‌های جدید و بهبود وضعیت درآمد مردم شده است. بنابراین ضروری به نظر می‌رسد که برنامه‌ها و اقداماتی در راستای تهیه‌ی طرح جامع گردشگری و اجرایی نمودن آن توسط مدیریت کارا و توانمند توسعه خدمات گردشگری با استفاده از حمایت دولتی، سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و مشارکت‌های محلی صورت گیرد. در زمینه ابعاد زیست‌محیطی نیز ورود گردشگران آثار زیست‌محیطی نامطلوبی داشته و به اذعان پاسخگویان موجب تخریب منابع طبیعی و نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری، افزایش آلودگی و تخریب محیط‌زیست منجر شده است. بنابراین، با برنامه‌ریزی اصولی و تلاش بهینه‌سازی ورود گردشگران، می‌توان وضعیت اقتصادی و به تبع آن، وضعیت اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی گردشگری روستای نوره را بهبود بخشید.

منابع

۱. باباخانزاده، ادريس و لطفی، صدیقه (۱۳۹۱). ارزیابی آثار گردشگری بر روستای قوری قلعه، **مطالعات مدیریت گردشگری**، سال هفتم، شماره ۲۰: ۸۱-۱۱۶.
۲. بورقانی فراهانی، سهیلا؛ فرهنگی، علی اکبر و مشهدی، سحر (۱۳۹۱). تحلیل شاخص‌های مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری روستایی (پیمایشی پیرامون روستای گرمه)، **مدیریت دولتی**، دوره ۵، شماره ۱: ۴۱-۶۴.
۳. بهبودی، هدی (۱۳۸۹). بررسی کارکردهای اقتصادی-اجتماعی قنات در دستیابی به توسعه پایدار روستایی، **فصلنامه‌ی نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی**، سال هفتم، شماره ۲۷: ۵۷-۶۳.
۴. بستانی، علی رضا و فردوسی، سارا (۱۳۸۹). بررسی پیامدها و آثار توریسم در توسعه مناطق روستایی، **همایش منطقه‌ای توریسم و توسعه**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج.
۵. حجازی‌زاده، زهرا؛ رجائی‌ریزی، محمدعلی؛ حسینی‌امینی، حسن (۱۳۹۲). شناخت نقاط قوت و ضعف توسعه گردشگری روستایی، مطالعه‌ی موردی اکو موزه‌ی روستایی ایبانه-اصفهان، **فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری**، سال دوم، شماره ۵: ۷۶-۵۰.
۶. حسنوند، احسان و حسنوند، اسماعیل (۱۳۹۰). امکان‌سنجی گردشگری روستایی و آثار آن بر توسعه روستایی (بررسی موردی منطقه کهمان در شهرستان سلسله)، **توسعه روستایی**، دوره ۳، شماره ۲: ۲۰۰-۱۸۷.
۷. دادورخانی، فضیله، قاسمی و سومه جانی، ابوطالب و قنبری‌نسب، علی (۱۳۸۸). بررسی آثار گردشگری ساحلی با تأکید بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی، **فصلنامه جغرافیای انسانی**، سال اول، شماره ۴: ۵۱-۶۴.
۸. دادورخانی، فضیله، رضوانی، محمدرضا، ایمنی‌قشلاق، سیاوش و بوذرجمهری، خدیجه (۱۳۹۰). تحلیل نقش گردشگری در توسعه‌ی ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو)، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، شماره ۲۸: ۱۹۵-۱۶۹.
۹. درام، اندی و مور، آلن (۱۳۸۷). **توسعه‌ی بوم‌گردی (راهنمای مدیران و برنامه‌ریزان حفظ محیط‌زیست)**، ترجمه، کلانتری، محسن و شکراله زاده، قدیر. دانش زنگان.
۱۰. رضایی، روح اله؛ شریف‌زاده، ابوالقاسم و اسدپاسکی، امیر (۱۳۹۰). واکاوی پیامدهای منفی توسعه‌ی گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین (مطالعه‌ی موردی: روستای گارخان)، **مسکن و محیط روستا**، شماره ۱۳۷: ۸۳-۹۶.
۱۱. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳). **مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران**. تهران: قومس.
۱۲. رضوانی، محمدرضا و صفایی، محمد جواد (۱۳۸۴). گردشگری خانه‌های دوم و آثار آن بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال تهران)، **پژوهش‌های جغرافیایی**، شماره ۵۴: ۱۰۹-۱۲۲.
۱۳. رکن‌الدین افتخاری، علی رضا؛ مهدوی، داوود و پورطاهری، مهدی (۱۳۹۰). فرآیند بومی سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، **پژوهش‌های روستایی**، شماره ۴: ۱-۴۱.
۱۴. رکن‌الدین افتخاری، علی‌رضا، مهدوی، داوود و پورطاهری، مهدی (۱۳۹۰). ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری، **مطالعات گردشگری**، شماره ۱۴: ۳۹-۱.
۱۵. رنجبریان، بهرام؛ خزائی پول، جواد و بالوئی جام خانه، هادی (۱۳۹۱). تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای گردشگری خارجی استان اصفهان با استفاده از تکنیک فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازی، **فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری**، سال اول، شماره ۱: ۱۳-۳۴.
۱۶. سامیان، مسعود، بلالی، حمید (۱۳۹۲). بررسی آثار اقتصادی-اجتماعی گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد سیستمی (مطالعه موردی: روستای فرجین در همدان)، **فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری**، سال دوم، شماره ۱: ۱۵۹-۱۸۰.

۱۷. سلیمانی‌هارونی، خلیل (۱۳۸۸). توریسم روستایی برنامه‌ریزی‌شده: کلید توسعه‌ی پایدار روستایی، اولین همایش ملی دانشجویی ترویج و آموزش کشاورزی، تهران.
۱۸. شاپلی، ریچارد (۱۳۸۰). گردشگری روستایی، ترجمه: رحمت‌الله منشی‌زاده، تهران: نشر منشی.
۱۹. شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادنژاد، همایون (۱۳۸۱). توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر شماره ۲۵۰-۲۵۱: ۵۲-۵۵.
۲۰. صدر موسوی، میرستار و دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۶). ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۱: ۶۰-۶۸.
۲۱. محسنی، رضاعلی (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها و چالشها و راهکارها، مجله فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸: ۱۷۱-۱۴۹.
۲۲. عنابستانی، علی اکبر؛ سعیدی، عباس و درویشی، حسن (۱۳۹۱). بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مطالعه موردی: دشت ارژن - فارس)، مجله برنامه‌ریزی فضایی، سال دوم، شماره ۲: ۱-۲۰.
۲۳. عزمی، آئیژ؛ ایمانی، بهرام و خانی، فضیله (۱۳۹۰). آثار فعالیت‌های گردشگری بر محیط زیست (مطالعه موردی: روستای بیله درق)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره ۳: ۱۳-۲۵.
۲۴. قادری، زاهد (۱۳۸۳). اصول برنامه‌ریزی توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۲۵. قدیری معصوم؛ مجتبی، باغبانی، حمیدرضا و نورانی، حمیده (۱۳۹۱). نقش گردشگری روستایی در روابط شهر و روستا در شهرستان طالقان، مجله برنامه‌ریزی فضایی، سال دوم، شماره ۱: ۲۷-۴۸.
۲۶. کرمی‌دهکردی، مهدی؛ میرک‌زاده، علی اصغر و گیائوندغیائی، فرشته (۱۳۹۰). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال بیست و سوم، شماره ۱: ۹۹-۱۱۲.
۲۷. گی، چاک وای (۱۳۸۰). جهانگردی در چشم انداز جامع، ترجمه پارساییان و اعرابی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۲۸. نوری، هدایت‌الله؛ سوری، فرشاد، کاظمی، زینب، غلامی، علیرضا (۱۳۹۱). بررسی تبلیغات شفاهی و تحلیل تأثیر آن بر جذب گردشگران روستایی مطالعه موردی روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۲۴: ۸۳-۱۰۲.
29. Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C. and Scott, N. (2009). Destination and enterprise management for a tourism future, **Tourism Management**, (30)2: 63–74.
30. Hoyle, R.H. (2012). **Handbook of Structure Equation Modeling**, New York: The Guilford press.
31. Inskip, E. (1991). **Tourism Planning Integrated and Sustainable Development Approach**, New York.
32. Islam, N. (1998). **The Nonfarm Sector and Rural Development**, International Food Policy Research Institute. Washington, D.C.
33. Molera, L. and Pilar, A. (2007). Profiling segments of tourists in rural area of area of South- Eastern Spain, **Tourism Management**, 28:757–767.
34. Norris, M. and Winston, N. (2007). Second Homes in Scenic Rural Areas of Ireland: Preliminary Results from a Study a Social, Economic and Environmental Impacts,

Paper Presented at: **The European Network for Housing Research (ENHR) International Conference on Sustainable Urban Areas**, 25-28 June.

35. MAF Achievement Fund (2009). **Sustainable Tourism for Rural Development**, Country: Republic of Serbia.

36. Sharpley J.R. (1997). **Rural Tourism: An Introduction**. ITP, London: ITP Press.

37. Slee, B. (1997). The economic impact of alternative types of rural tourism, **Journal of Agricultural Economics**, (10)6: 179-192.

38. Soteriades, Morios (2002). **Tourism and environment in rural areas**, Available on: www.fund.acbe/prelude.

39. Tsephe, N.P. and Eyono Obono, S.D. (2013). A theoretical framework for rural tourism motivation factors, **International Journal of Social, Education, Economics and Management Engineering**, (7)1: 1-6.

40. Weaver, D.M. (2000). **Tourism Management**, Australia: John Wiley & sons Press.

41. Wiliam, A.M. and Hall, C.M. (2009). Tourism and migration: new relationship between production and consumption, **Tourism Geographies**, (1)1: 5-27.

